

## **НОВАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ХІХ СТАГОДДЗЯ: АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА**

1 Грамадска-палітычная сітуацыя ў Беларусі к. XVIII – пач. XIX стст. і мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі развіцця новай беларускай літаратуры.

2 Эстэтычныя арыентацыі і асноўныя адметнасці беларускай літаратуры XIX ст.

3 Традыцыі вуснай народнай творчасці і спадчына старажытнабеларускай літаратуры.

4 Рамантызм як мастацкі метад і адметнасці беларускага рамантызму.

### **1 Грамадска-палітычная сітуацыя ў Беларусі к. XVIII – пач. XIX стст. і мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі развіцця новай беларускай літаратуры**

Узнікненне новай беларускай літаратуры (НБЛ) датуецца 20-мі гг. XIX стагоддзя. Гэта час **узмацнення сацыяльна-нацыянальнага ўціску ў Беларусі**, якая пасля трох падзелаў Рэчы Паспалітай (1772, 1793, 1795) апынулася ў складзе Расійскай імперыі. Вынікам стала павелічэнне царскім урадам павіннасцей сялянаў, наступ на унію, палітыка русіфікацыі “Паўночна-Заходняга” краю, накіраваная на паступовую асіміляцыю беларускага і ўкраінскага народаў.

XIX стагоддзе – надзвычай важная эпоха, перыяд фарміравання беларускай нацыі. У гісторыка-культуралагічным аспекце гэта азначае пераход ад народнасці – супольнасці людзей, якая характарызуецца агульнасцю мовы, культуры, тэрыторыі пражывання, да нацыі – людской супольнасці, якая ўжо свядома прадстаўляе сваю агульную мову, культуру, тэрыторыю.

Беларусь становіцца арэнай барацьбы польскай і расійскай ідэалогій. Значная частка тагачаснай апалячанай беларускай шляхты, заклапочаная захаваннем незалежнасці краіны, выступае за аднаўленне Рэчы Паспалітай у межах 1772 года і салідарызуецца з польскім нацыянальна-вызваленчым рухам, што разам з рэлігійнай разрозненасцю грамадства запавольвае нараджэнне беларускай самасвядомасці. Таму не дзіўна, што на пачатку стагоддзя, калі літаратары суседніх народаў актыўна праслаўлялі сваё нацыянальнае слова, беларускія аўтары, называючы сябе ліцвінамі (тэрытарыяльная і спадчынная дзяржаўная прыналежнасць), русінамі, беларусамі, палякамі, цьмяна ўсведамлялі сваю нацыянальную прыналежнасць, што прывяло да ўзнікнення так званага мясцовага (лакальнага, краёвага) патрыятызму. У такіх складаных умовах адбывалася фарміраванне Новай беларускай літаратуры.

**Культурныя праблемы станаўлення беларускай мастацкай традыцыі** вынікалі і

1) са складанасці і апасродкаванасці сувязей са старабеларускай літаратурай,

- 2) аддаленасці старабеларускай мовы ад тагачаснай гутарковай,
- 3) неакрэсленасці нормаў беларускай літаратурнай мовы.

Падобныя праблемы ў XVIII–XIX стагоддзі перажываюць шмат якія краіны Еўропы. Так, нарвежская мова ў гэты час была практычна мёртвай, на ёй не размаўлялі нават у вёсцы (панавала шведкая). У Чэхіі – аналагічная сітуацыя з нямецкай мовай. Дарэчы, калі беларусы пайшлі па шляху (нашмат складанейшым), па сутнасці, стварэння “новай” мовы на аснове жывой гаворкі, то чэхі пайшлі па шляху вяртання да сваёй старажытнай літаратурамоўнай традыцыі. Фарміраванне ўнармаванай літаратурнай мовы ўскладнялася яе забаронай і непрыняццем, разуменнем як сапсаванай пальшчызны. У гэтым сэнсе мы можам ганарыцца нашымі продкамі, якія выстаілі ў гэтым супрацьборстве і сцвердзілі права беларускай мовы, а значыць і нацыі, на існаванне. І паваротнай эпохай тут стала якраз XIX стагоддзе.

Пакладзены ў аснову перыядызацыі ў савецкі перыяд храналагічны прынцып, які грунтаваўся на адпаведнасці з’яў літаратурнага жыцця гістарычным падзеям, уяўляецца даволі штучным і не адлюстроўвае заканамернасцей літаратурнага працэсу. Сённяшняе літаратуразнаўства вызначае не строгія перыяды, а **мастацка-эстэтычныя тэндэнцыі** таго ці іншага этапа, у сувязі з чым выдзяляюць

- 1) *Травесцыйна-бурлескную літаратуру (к. XVIII – пач. XIX ст.).*

Падобныя творы ўзніклі і пазней, але эстэтычнай каштоўнасці ўжо не мелі, успрымаліся эпігонствам (творы Ф. Тапчэўскага). Выключэнне – твор сярэдзіны стагоддзя “Тарас на Парнасе”. Гэтыя творы сваім з’яўленнем засведчылі спецыфічнае адмаўленне строгай сістэмы класіцызму, своеасаблівую рэакцыю на яго. Класіцызм у Беларусі ў XVIII ст. меў пераважна польскамоўнае (Ф. Багамолец, А. Нарушэвіч, Ю.-У. Нямцэвіч), рускамоўнае (Г. Каніскі) і лацінамоўнае (М. Карыцкі) выяўленне.

- 2) *Этнаграфічна-фальклорную тэндэнцыю – другая трэць XIX ст.*

Гэта творы сентыментальна-рамантычнага кірунку (Я. Чачот, Я. Баршчэўскі, ранні В. Дунін-Марцінкевіч і інш.).

- 3) *Публіцыстычная – 60-я гг., творчасць К. Каліноўскага; ананімныя вершы і гутаркі. Прычым беларускамоўныя тэксты былі як прапаўстанцкага, так і антыпрапаўстанцкага зместу. Скажам, на заказ магілёўскага губернатара была выдадзена “Бяседа старога вольніка з новымі пра іхнае дзела” (1861), зборнік “Рассказы на белорусском наречии” (1863).*

Наступ рэакцыі, запаволенасць літаратурнага руху (другая палова 60-х – да 80-х гг.)

- 4) *Рэалістычная тэндэнцыя – канец XIX ст. (творчасць Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны і інш.).*

## 2 Эстэтычна-філасофскія арыентацыі і асноўныя адметнасці беларускай літаратуры XIX ст.

Новая беларуская літаратура – кардынальна адрозны ў ідэйна-эстэтычных адносінах ад старабеларускай літаратуры перыяд. На змену рэлігійнасці зместу, утылітарна-службовай скіраванасці, кніжна-стараславянскай кананічнасці прыходзяць іншыя ідэйна-эстэтычныя задачы, абумоўленыя ў першую чаргу новымі грамадска-палітычнымі варункамі.

Новай беларускай літаратуры XIX ст. уласцівы рысы, у аснову якіх пакладзены ідэі Адраджэння з яго філасофіяй гуманізму, Асветніцтва з яго верай у розум і творчыя сілы, эстэтычныя традыцыі антычнасці ў імкненні ўсебаковага паказу чалавека і Французскай буржуазнай рэвалюцыі 1789 г., якая дэкларавала роўнасць, свабоду, братэрства:

1) *полілінгвістычны характар* (існаванне дзвюх – і трохмоўных пісьменнікаў; уключэнне ў абсяг беларускай літаратуры твораў на польскай і рускай мове).

Варта адзначыць, што нягледзячы на моўнае аблічча, творы адбівалі выключна беларускі светапогляд і ментальнасць. Беларуская інтэлігенцыя, што фарміруецца са шляхецкага саслоўя, ужо ў першай трэці стагоддзя звяртаецца да беларускай мовы, аднак у большасці сваёй гэта адбываецца пад уплывам дэмакратычных ідэй і так званага мясцовага (краёвага) патрыятызму. Нацыянальная самаідэнтыфікацыя адбудзецца толькі ў 2-й палове XIX ст. Пераважаная большасць дзеячаў культуры – шляхціцы – невыпадкова. Па-першае, сялянская маса амаль да канца стагоддзя была непісьменная. Па-другое, гэта перадавая і патрыятычна настроеная частка шляхты. Па-трэцяе, гэта дробнапамесная шляхта, якая часта па матэрыяльным становішчы не вылучалася з сялянскага асяроддзя і была двухмоўная (шарачковая, засцяпковая).

У святле ранейшых гістарычных падзей (апалячвання і акаталічвання) выглядае заканамерным полілінгвізм (шматмоўнасць) беларускай літаратуры XIX ст. Мова справаводства – польская, пісаць па-беларуску – нідзе не друкавацца, не было нават звычайных прыладаў – шрыфтоў. Беларускамоўная “Мужыцкая праўда” ў 1862 г. друкавалася лацінкай, творы Ф. Багушэвіча таксама. Феномен беларуска-польскіх пісьменнікаў, па паходжанні ліцвінаў (беларусаў), становіцца інтэграванай часткай беларускай культуры XIX ст.

Зразумела, прыналежнасць паэта той ці іншай літаратуры вызначаецца найперш мовай, на якой пішуцца яго творы. Аднак нельга не ўлічваць нацыянальнасць, месца нараджэння і рэаліі той ці іншай краіны, якія склалі аснову творчасці. Гісторыя літаратуры дае нам шмат прыкладаў: В. Быкаў пісаў на беларускай і рускай мове, В. Набокаў – рускай і англійскай, у французскага пісьменніка Вальтэра ёсць творы на англійскай, у аўстрыйскага Рыльке – на французскай. Тым не менш нікому не собіць далучыць Быкава да рускіх пісьменнікаў, Набокава – да амерыканскай

літаратуры, Вальтэра – да англійскай, Рыльке – да французскай. Таму да з’явы беларуска-польскіх пісьменнікаў трэба падыходзіць даволі асцярожна. Яшчэ складаней вызначыць прыналежнасць да пэўнай літаратуры Ф. Кафкі: яўрэй па паходжанні, дома гавораць на іўрыце, нарадзіўся ў Празе, роднай мовай лічыў чэшскую, пісаў па-нямецку, на службе гаварыў па-нямецку, вялікую частку жыцця пражыў у Празе і ў Аўстрыі. Да таго ж мова іх твораў не літаратурная польская мова, а мова мясцовай апалячанай шляхты, “рэгіянальная польская мова”, дыялект, які даволі слаба разумеўся ў Польшчы. Так, польскія крытыкі ў свой час наракалі А. Міцкевічу: “Вы для Літвы, а не для Кароны пішаце ... менш дбаеце пра тое, каб Вас разумелі ў Варшаве, абы толькі разумелі Вас у Вільні ці Літве”.

Шматлікія лексіка-семантычныя і сінтаксічныя адхіленні ад нормы польскай мовы дазволілі сучасным даследчыкам гаварыць пра наяўнасць адмысловага, ліцвінска-беларускага, яе варыянта. Найбольш карэктным у дачыненні да згаданага феномена ўяўляецца тэрмін “беларуская польска- (руска-) моўная літаратура”.

#### 2) Дэмакратычны змест.

Цэнтральныя вобразы – дробнага шляхціца (у 1-й палове) і селяніна (у 2-й палове XIX ст.). Гэта быў кардынальны зрух у свядомасці, наватарства, бо ў старажытнай літаратуры галоўны герой – асоба высокага паходжання. Вербальнае мастацтва разглядае не толькі знешнія праявы існавання героя, а і духоўную своеасаблівасць яго характару, маральнага аблічча, светапогляду, яго побыт, цяжкія ўмовы жыцця.

#### 3) Арыентацыя на нацыянальны фальклор.

З узмацненнем рамантычных тэндэнцый павышаецца цікавасць да вывучэння ВНТ, абрадаў, звычаяў, традыцый. Літаратурная праца часта спалучаецца з этнаграфічнай, у чым бачыцца шлях да спасціжэння глыбінных асноў народнага жыцця, светаадчування, мыслення.

#### 4) Цікавасць да мінулага краіны, шырокая распрацоўка гістарычнай тэмы.

5) Мастацка-эстэтычны сінкрэтызм (сентыменталізм, прадрамантызм, рамантызм, рэалізм могуць спалучацца ў межах аднаго твора).

6) Дамінаванне вершаваных эпічных і ліра-эпічных форм (балада, гавэнда-гутарка, эпічны верш, паэма, быліца, вершаваная аповесць) як найбольш блізкіх вуснапаэтычнай традыцыі. Лірыка прадстаўлена пераважна меласам і санетамі. Даволі актыўна развіваецца і драматургія (абразок Г. Марцінкевіча, В. Дунін-Марцінкевіч, К. Каганец, польскамоўныя творы А. Міцкевіча і Я. Баршчэўскага). Першы беларускамоўны праявічны твор – апавяданне, заснаванае на народным анекдоте, А. Плуга “Кручаная баба”, пазней чатыры апавядання Ф. Багушэвіча.

#### 7) Рухомасць жанравых форм.

Гэтая адметнасць звязана найперш з распаўсюджваннем рамантычных тэндэнцый (расказаць пра рамантызм)

8) *Існаванне ананімных беларускамоўных твораў у выніку іх доўгага вуснага бытавання, пераследавання цэнзуры, нізкага ўзроўню нацыянальнай свядомасці аўтараў і інш.*

### **3 Традыцыі вуснай народнай творчасці і спадчына старажытнабеларускай літаратуры**

У пачатку XIX ст. у асяроддзі інтэлігенцыі, найперш у асяроддзі шубраўцаў – прыхільнікаў высмейвання адсталасці ў грамадстве, – дамінаваў рацыянальна-асветніцкі погляд на фальклор, які разумеўся як з’ява ніжэйшага парадку, што не мае права пранікнення ў літаратуру. У таварыства ўваходзілі выкладчыкі Віленскага ўніверсітэта. Так, вядомы вучоны і рэктар Віленскага ўніверсітэта Ян Снядэцкі пісаў пра тагачасныя творы з фальклорна-міфалагічнымі вобразамі: “Што ж у гэтым новага і разумнага? – Усе бабы ведаюць пра гэтыя прыгоствы і гавораць пра іх са смехам пагарды. Гэтыя няўдальствы і глупствы, выкліканыя з вякоў грубіянства, легкавернасці і забабону, здольны забавляць у вясмянаццатым і дзевятнаццатым стагоддзі не толькі добра выхаваных людзей, але нават нячэсанае прастанароддзе...” Сітуацыя паступова змянілася пад уплывам публікацый у віленскім друку Я. Рыхтэра, М. Чарноўскай, К. Ляха-Шырмы, З. Даленгі-Хадакоўскага і інш, якія асэнсоўвалі каштоўнасць вуснай народнай творчасці. Так, праца З. Даленгі-Хадакоўскага “Пра славяншчыну да хрысціянства” (1818) змяніла асветніцкае стаўленне да фальклорнай творчасці.

Ва ўзаемадзеянні новай беларускай літаратуры з фальклорам можна прасачыць некалькі **этапаў**:

- а. Этнаграфічная праца (да XIX ст. фальклор практычна не збіраўся), распачатая філаматамі, збіранне фальклору і рамантычная стылізацыя (Я. Чачот, Я. Баршчэўскі);
- б. Рамантычны этап: які прадугледжваў шырокую панараму побыту і звычаяў, уключэнне элементаў ці ўзораў народнай паэзіі ў літаратурныя творы (В. Дунін-Марцінкевіч);
- с. Перадкласічны этап: з’яўленне прафесійных твораў, што развівалі фальклорныя традыцыі (Ф. Багушэвіч).

Арыентацыя на фальклор выяўлялася на некалькіх **узроўнях**:

1 Жанравы: гутаркі, казкі, балады, паданні, легенды, песні, прыказкі, прымаўкі як першааснова мастацкіх твораў, частка мастацкага тэксту, стварэнне літаратурных узораў гэтых жанраў. Да прыкладу, на аснове народнай казкі створана балада Я. Чачота “Бекеш”, на аснове мясцовага падання – яго ж “Свіцязь”, народнае вытлумачэнне прымаўкі стала асновай гавэнды У. Сыракомлі “Пра Заблоцкага і мыла”, на аснове народнай песні – балада А. Рыпінскага “Нячысцік”; цыкл “Песні” Ф. Багушэвіча – арыгінальны твор на фальклорнай аснове.

2 Сюжэтно-вобразны: міфалагічныя, фальклорныя музычныя, фларальныя вобразы, матывы, звязаныя з каляндарным цыклам. Письменнікі сістэматычна выкарыстоўвалі фальклорныя песенныя вобразы (скрыпачкі, цымбал, жалейкі, дуды, музыкі), сейбіта, птушак, фларальныя вобразы (явар, каліна, дуб, бярозка), міфалагічныя (ваўкалака, хохліка, русалкі, цмока, нячысціка, кажана) і інш. Прыкладам могуць служыць творы П. Багрыма (“Зайграй, зайграй, хлопча малы...”), Я. Баршчэўскага (“Шляхціц Завальня”, “Дзве бярозы”, “Русалка-спакусніца”), Ф. Багушэвіча (“Дудка беларуская”, “Смык беларускі”) і інш. Г. Марцінкевіч хохлікамі называе “чорцікаў ніжэйшай катэгорыі, больш-менш асвоеных з людзьмі. Яны падзяляюцца на хатнія, лясныя і вадзяныя. Найлягчэйшы доступ хохлікі маюць для людзей п’яных, водзяць іх часцей за ўсё па лясках і багнах, а п’яным здаецца, што яны ідуць па квяцістых лугах або веселяцца ў раскошных палатах”.

3 Мастацкія сродкі: прыныцы ідэалізацыі героя, гіпербалізацыя і літота, прыём фантастычных перўтварэнняў, стылёвыя адметнасці (сталыя эпітэты, звароты, паралелізм, заклёны, памяншальна-ласкальныя формы, формы старажытнага клічнага склону і інш.).

4 Кампазіцыйны (зачыны, трохразовы паўтор, рэфрэны і інш.).

5 Рытміка-інтанацыйныя ўплывы (пераадоленне сілабікі і памкненне да тонікі).

Адной з цяжкасцей станаўлення беларускай мастацкай традыцыі сталі складаныя і апасродкаваныя сувязі са **старабеларускай літаратурай**, выяўленыя пераважна на ўзроўні архетыпаў, калектыўнага падсвядомага. “Даўнішнія традыцыі – піша А. Лойка – уваходзілі ў плоць новай беларускай літаратуры больш як памяць сэрца, як эстэтычны вопыт, дадзены народу стагоддзямі, як частка яго нацыянальнага характару, як асаблівасці яго светаразумення, светаўспрымання і светаадчування”. Скажам, нельга не заўважыць зараджэння дэмакратычнай традыцыі яшчэ ў прадмовах Ф. Скарыны, цікавасці да гістарычнага мінулага свайго народа ў “Песні пра зубра” М. Гусоўскага, выкарыстання жывой гаворкі ў парадыйна-сатырычнай літаратуры XVII ст. (“Прамова Мялешкі”, “Ліст да Абуховіча”), падабенства вобраза Плачкі – увасаблення заняйдбанай Радзімы – Я. Баршчэўскага з вобразам Царквы М. Смярыцкага (“Трынас”) і інш.

Больш цесныя сувязі НБЛ з літаратурай XVIII ст. – пераходнага перыяду. Недарэмна многія даследчыкі пачынаюць адлік НБЛ з пачатку, а іншыя з сярэдзіны XVIII стагоддзя. Тут пакладзены пачатак традыцыям:

1) *дэмакратызму*, якая праяўляецца тут праз ідэю “натуральнай роўнасці людзей” (М. Карповіч, І. Храптовіч), героі простага паходжання ў інтэрмедыях і інш.

2) *цікавасці да фальклору* (Ф. Князьнін, Ф. Багамалец, Ф. Карпінскі, К. Жэра і інш.); аднак гэтая цікавасць пакуль мела спарадычны характар і

якасна адрознівалася ад стаўлення да фальклору і яго эстэтычнага асваення філаматамі.

3) *бурлескнай* (“У Бэтлееме, убогім доме”, “Уваскрэсенне Хрыстова” і інш.) і ананімнай літаратуры (“Казанне руске схізматычне”, “Прамова русіна” і інш.).

4) *білінгвістычных твораў* (С. Полацкі, К. Марашэўскі і інш.).

У XIX ст. творы такога кшталту былі як ананімныя, так і аўтарскія (“Шляхціц Завальня” Я. Баршчэўскага, “Ідылія” В. Дуніна-Марцінкевіча”, Я. Чачота, Г. Марцінкевіча, В. Каратынскага і інш.). Часта гэта былі макаранічныя пародыі на зніжэнне інтэлектуальнага ўзроўню шляхты адначасова з прэтэнзіяй “на польскасць” (“Плач раскаханага”, “За пекнай паненкай аж душа сумуе...”). З такой жа мэтай пазней В. Дунін-Марцінкевіч выкарыстае гэты прыём у сваёй “Пінскай шляхце”, уклаўшы ў вусны якраз такога шляхціца – Куторгі. Двухмоўныя творы па сутнасці адкрывалі перспектыву для ўвядзення ў мастацкую літаратуру беларускай мовы. Падобным чынам выкарыстаў двухмоўнасць В. Дунін-Марцінкевіч, змясціўшы ў свае паэтычныя зборнікі “Гапон”, “Вечарніцы і Апантаны”, “Цікавішся? – Прачытай!”, “Дудар беларускі”, змясціўшы там творы, напісаныя і па-польску, і па-беларуску.

#### **4 Рамантызм як мастацкі метад і адметнасці беларускага рамантызму**

**Рамантызм** – мастацкі метад, які сфарміраваўся ў к. XVIII – пач. XIX ст. з эпіцэнтрам у Германіі на этапе пераходу ад феадалізму да капіталізму. У сваіх вытоках – з’ява антыфеадальная, што характарызуецца крытычнымі адносінамі да існуючага ладу. Несумяшчальнасць ідэалу і сучаснага грамадства выклікае непрыманне рэальнасці і стварэнне свайго ўласнага свету. Рамантыкі засяроджаны на сучаснасці і арыентуюцца не на антычнасць і класіцызм, а на культуру Сярэднявечча.

Схематычна разнавіднасці рамантызму і характарыстыку героя можна прадставіць наступным чынам:

|                      |                                     |
|----------------------|-------------------------------------|
| <b>Рэвалюцыйны</b> → | → перавярнуць свет →                |
| бунтар               | індывідуаліст, асуджаны на адзіноту |
| <b>Рэакцыйны</b> →   | → сыход у сябе →                    |

Рамантычная эстэтыка валодае наступнымі асаблівасцямі:

1) Герой рамантызму – бунтарная асоба, выключны па характару, яркі, горды, незалежны, надзелены моцнымі пачуццямі. Станоўчы герой не прымае акаляючы свет, не хоча жыць па яго законах. Мэта яго жыцця – у служэнні высокім ідэалам чалавецтва: гуманнасці, свабодзе, братэрству. Адмоўны герой знаходзіцца ў згодзе, гармоніі з грамадствам.

Індывідуалізм – галоўная якасць рамантычнай асобы, таму ён часта асуджаны на адзіноту.

2) Вядучая роля адведзена фантазіі, вымыслу ў імя выяўлення свайго ідэалу. Пры гэтым менавіта рамантыкі ўвялі прынцып гістарызму, што разумеўся як праўдзівы паказ эпохі. Гістарызм рамантыкаў заключаўся ў паказе побыту, нораваў, звычаяў народа з мэтай перадаць “мясцовы каларыт”. Таму вызначальным становіцца зварот да мінулага, да “экзатычных” краін і народаў, выкарыстанне вуснай народнай творчасці.

3) Характэрныя прыёмы: кантрастнасць, супрацьпастаўленне духоўнага і матэрыяльнага, станоўчага і адмоўнага і г.д.; гратэск як сродак завастрэння вобраза; гіпербалізацыя; іронія і самаіронія; ідэалізацыя як асноўны прынцып абагульнення.

4) Адмаўленне любой эстэтычнай нарматыўнасці, якую прапагандаваў класіцызм, рамантыкі адстойвалі думку аб рухомасці жанравых форм, таму вызначальнымі становяцца жанры, якія знаходзяцца на памежжы родаў і сумяшчэнні стыляў (лірычная паэма, балада, гістарычны раман, псіхалагічная апавесць і інш.).

5) Задача рамантычнай творчасці: не дакладна ўзнавіць рэчаіснасць, а выказаць свае адносіны да яе, падзеі падпарадкоўваюцца раскрыццю асаблівасцей чалавечага характару. Пры гэтым рамантызм стварыў тып характару, у аснове якога не драматычная, а лірычная напружанасць. Свет рамантызму – гэта духоўны свет героя, сцвярджэнне грамадчай каштоўнасці асобы героя ў яе непаўторнасці. У цэнтры твора – чалавечая асоба ва ўмовах буржуазнага ладу, ідэалы, трывогі чалавека, прага свабоды, незалежнасці. Існасць быцця – неўміручасць зла і вечнасць барацьбы з ім.

#### **Адметнасці беларускага рамантызму:**

А) зварот да нацыянальнай спадчыны, але на мове чужога народа;

Б) пазнейшае з’яўленне рамантычных тэндэнцый і невыразна акрэсленыя межы існавання (працягваў існаванне і ў XX стагоддзі);

В) арганічнае суіснаванне з элементамі іншых мастацка-эстэтычных кірункаў у межах аднаго твора; сентыменталізмам, крытычным і асветніцкім рэалізмам, класіцызмам;

Г) цесная знітанасць з ідэямі нацыянальна-вызваленчага руху.

Такім чынам, новая беларуская літаратура XIX стагоддзя з яе ўвагай да нацыянальных праблем і сацыяльных крыўд засведчыла важнейшы этап станаўлення нацыі: ад класавай салідарызаванасці да класавага процістаяння.